

اعتبار اسناد الکترونیک به عنوان ادله اثبات دعوا در دعاوی زوجین

زهرا رحیمی^۱

زهرا طاهری پور^۲

چکیده

قانون مدنی در مبحث دلایل اثبات دعوا در ماده ۱۲۵۸، اسناد کتبی را به عنوان یکی از ادله اثبات دعوا برشمرده و همچنین در ماده ۱۲۸۴ این قانون، سند را محصور به «نوشته» کرده است. از سویی دیگر استفاده مداوم از این نوع ابزارها سبب شده است تا قانونگذار با وضع قانون تجارت الکترونیک ایران گام مهمی بر ایجاد مراودات و ارتباطات از طریق این دسته از ابزارها بردارد. لکن در بسیاری از موارد سکوت کرده است. یکی از خلأهای موجود، سکوت در حوزه خانواده است. در مطالعات پیشین به استفاده از ابزارهای مدرن در دعاوی کیفری و مدنی پرداخته شده است. محور اصلی این پژوهش به وضعیت استفاده از ابزارهای مدرن با نگاهی حقوقی به عنوان ادله اثبات در دعاوی زوجین می باشد، که به واسطه آن اعتبار و وجاهت قانونی ابزارهای مدرن در مقابل اسناد سنتی در دادگاه های حقوقی را به اثبات رساندیم و به تبیین قابلیت استناد زوجین به این ابزارها (پیامک، پست الکترونیک، فیلم، صدای ضبط شده، نماگرفت و...) پرداختیم و دریافتیم که اسناد الکترونیک می توانند به مراتب عملکردی بهتر و کارآمدتری نسبت به اسناد سنتی داشته باشند. همچنین مواردی از آراء قضائی را ذکر نمودیم که قضات حوزه خانواده در دعاوی زوجین به این ابزارها به عنوان سند معتبر و دلیلی محکم استناد کرده اند.

واژگان کلیدی

اسناد جدید، الکترونیک و دیجیتال، دعاوی زوجین، ادله اثبات دعوا، علم قاضی.

Rahro.daily@gmail.com

taheripour@refah.ac.ir

۱- کارشناس ارشد رشته حقوق خانواده (نویسنده مسئول)

۲- عضو هیئت علمی دانشکده رفاه، تهران، ایران

۱- مقدمه

امروزه مسئله استفاده از ابزارهای الکترونیک جایگاه ویژه‌ای در زندگی روزمره انسان‌ها دارد. بهره‌گیری از فضای مجازی به‌طور مداوم سبک جدیدی از ارتباطات را برای دسترسی آسان انسان‌ها با یکدیگر رقم زده است. بر اساس ماده ۱۲۵۸ قانون مدنی، دلایل اثبات دعوا از این قرار است: «۱- اقرار، ۲- اسناد کتبی، ۳- شهادت، ۴- امارات، ۵- قسم». در موارد اشاره‌شده ماده قانونی فوق کتبی بودن سند را مدنظر قرار داده است و در تعریف سند به‌صراحت از لفظ «نوشته» استفاده کرده است؛ اما مقایسه اسناد سنتی و اسناد الکترونیک این امر را روشن می‌سازد، هر آنچه را که بتوان به‌عنوان کارکرد اسناد سنتی درنظر گرفت، دقیقاً و یا حتی به‌شکلی بهتر از آن، اسناد الکترونیک تأمین می‌نمایند و همانند سایر دلایل از قابلیت استناد برخوردار بوده و حتی طرفین می‌توانند با ادعای جعل و یا انکار و تردید به اصالت این اسناد اعتراض نمایند. در این پژوهش به بررسی اینکه که اولاً آیا این نوع ادله در حقوق ایران به‌ویژه دادگاه خانواده صرفاً به‌عنوان اماره پذیرفته می‌شود یا اینکه به‌عنوان یک دلیل مستقل است؟ ثانیاً مطالب و داده‌ها اعم از ثبت تصویر مانند نگارفت (اسکرین‌شات) یا استفاده از شبکه‌های اجتماعی مانند واتساپ، تلگرام، آیا می‌توانند به‌تنهایی به‌عنوان ادله الکترونیک به حساب آیند یا خیر؟

پدیده فناوری‌های اطلاعات و ارتباطات و اینترنت آن‌چنان با جنبه‌های مختلف زندگی بشری درآمیخته که دیگر تصور دنیای بدون آن امری مشکل است. دراین‌میان قواعد دادرسی نیز از آثار اینترنت بی‌نصیب نبوده است. با عنایت به اینکه داده‌های مندرج در اینترنت و دنیای مجازی می‌تواند در صورتی که صحت انتساب آنها به اشخاص حقیقی یا حقوقی اثبات شود، به‌عنوان ادله در دعاوی مطرح گردد، اهمیت و ضرورت بررسی جامع اسناد الکترونیک مشخص می‌گردد. قانون ایران تعریفی از سند رسمی الکترونیکی نکرده است و جهت تعریف آن باید به تفسیر مقررات سنتی ناظر به اسناد کاغذی مراجعه کرد. برخلاف قانون‌گذار کشورمان، قانون‌گذار اتحادیه اروپایی سند رسمی را تعریف نموده

است و حقوق‌دانان و قانون‌گذاران این کشورها هوشمندانه با مبنا قرار دادن زمینه الکترونیکی، استفاده از سند را محدود به اسناد تجاری ننموده‌اند (منصوری، ۱۳۹۷، ص ۷). با مطالعه و مذاقه در آراء قضائی موجود، اعتبار این نوع اسناد و به‌کارگیری آن‌ها در دادگاه‌ها توسط قضات را به اثبات رساندیم، اما به‌نظر می‌رسد با توجه به سکوت قانون‌گذار در حوزه اسناد الکترونیک به‌عنوان ادله اثبات دعوا خصوصاً دعاوی زوجین، زمینه‌های مناسبی جهت قانون‌گذاری و تسهیل روند شکایات زوجین از این طریق در دادگاه‌ها صورت پذیرد.

۲- ماهیت اسناد الکترونیک

سند الکترونیکی عبارت از داده پیمایی است که در مقام دعوی یا دفاع قابل استناد باشد. قانون‌گذار ایران با تصویب قانون تجارت الکترونیک در سال ۱۳۸۲ و قابل پذیرش اعلام نمودن «داده پیام» به‌عنوان «دلیل» در مفهوم عام آن و نیز در حکم «نوشته» دانستن داده پیام و همچنین با تسری دادن مزایای اسناد رسمی به «داده پیام‌های مطمئن»، تحول بزرگی در کمک به گسترش تجارت الکترونیک و انقلابی در بحث آیین دادرسی را رقم زد. تردیدی نیست که با افزایش استفاده از وسایل الکترونیک در تعاملات و معاملات فیما بین اشخاص، احتمال بروز اختلاف بین آن‌ها و در نتیجه اهمیت داده پیام‌های ردوبدل شده در اثبات ادعاهای آنها افزایش می‌یابد. قانون‌گذار علی‌رغم اعلام قابلیت پذیرش داده پیام در محاکم، اساساً تعریفی از سند الکترونیک ارائه نکرده است (ادیب، ۱۳۹۴، صص ۸۱-۹۸).

اسناد الکترونیک اسنادی است که از طریق واسطه‌های الکترونیکی ایجاد می‌شوند. بند هفت از ماده ۲ قانون یکنواخت مبادلات الکترونیکی ایالات متحده آمریکا، سند الکترونیکی را «سند تولید، ارسال، مبادله و یا ذخیره‌شده از طریق وسایل الکترونیک دانسته است». با استفاده از این تعریف و تعریف ارائه‌شده در قانون مدنی ایران، می‌توان سند الکترونیک را این‌گونه تعریف کرد: «سند الکترونیکی عبارت است از نوشته‌ای که از طریق وسایل الکترونیکی تولید، ارسال، دریافت و ذخیره‌شده و در مقام دعوی یا دفاع قابل استناد باشد». همچنین در مقالات علمی دیگر چنین آورده‌اند که مجموعه‌ای از اطلاعات نامگذاری‌شده که به‌عنوان یک واحد بر روی یک رسانه ذخیره‌سازی جانبی مانند دیسک

ذخیره شده باشند و فایل ها شامل داده و برنامه هستند که دسترسی به آنها به صورت مستقیم و از راه دور امکان پذیر است و به بیانی دیگر اسناد دیجیتال به اشیا یی که از ابتدا به کمک رایانه ایجاد شده اند یا در یک مرحله از چرخه عمر خود به نوع دیجیتال درآمده اند اطلاق می شود. با توجه به تعاریف ارائه شده چنین استنباط می شود که اسناد الکترونیکی همانند اسناد سنتی می باشند با این تفاوت که اسناد الکترونیکی تنها در قالب الکترونیکی بر روی لوح فشرده یا از طریق وب تولید یا منتقل می شود. درواقع می توان گفت اسناد الکترونیکی فرایندی است که از طریق شبکه های الکترونیکی تولید، منتشر و توزیع می شوند و درمجموع می توان اسناد الکترونیکی را مدارکی خواند که اغلب ویژگی های اسناد سنتی را حفظ کردند و با عنوانی مشخص و منظم به صورت الکترونیکی تولید، نگهداری و توزیع می شوند و علاوه بر آن قابلیت های جستجو، بازیابی، چاپ، ذخیره سازی اطلاعات را به شکلی صحیح و سریع به دست کاربران متعدد می دهند و همواره به روز می باشند (عسگریان و علیپور اقدم و بشیری، ۱۳۹۷، ص ۴).

۳- اسناد الکترونیک به عنوان ادله در دادگاه های بین المللی

اصول حقوقی حاکم بر اسناد الکترونیکی در قوانین کشورهای مختلف غالباً یکسان هستند، تفاوت های موجود عمدتاً در زمینه قواعد آمره و مقررات راجع به حاکمیت کشورهاست. قوانین آنسیترا ل تأثیر بسیاری در این هماهنگی داشته است. قانون گذار در تدوین قانون تجارت الکترونیکی ایران از قانون نمونه تجارت الکترونیکی ۱۹۹۶، قانون نمونه امضای الکترونیکی ۲۰۰۱ و دستورالعمل های شورای اروپا بهره برده است؛ اما درنهایت این قانون تا حدی بومی سازی شده و همچنین مجموعه ای از قوانین غیرتجاری را در خود جای داده، لذا نامگذاری قانون تجارت الکترونیکی ایران صحیح به نظر نمی رسد؛ زیرا در این قانون مجموعه ای از قوانین مختلف وجود دارد و می توان این طور استنباط کرد که قانون گذار ایران عمداً در ماده ۱ قلمرو شمول قوانین مانند ماده ۱ قانون نمونه تجارت الکترونیکی به جای اصطلاح معامله، مبادله را به کار برده است، لذا قانون گذار ایرانی خواسته است که تنها قانون الکترونیکی کشور موارد غیرتجاری را نیز

دربرگیرد؛ اما باید اشاره کرد که قانون تجارت الکترونیک که گاهی اصول حاکم بر اسناد الکترونیکی را به طور نسبی مورد پذیرش قرار داده و از این جهت بیشتر به رویه دستورالعمل‌های شورای اروپا نزدیک است؛ زیرا چنین رویه‌ای در قانون نمونه آنسیترا ل دیده نمی‌شود و این نوع روش برای کشوری که مراحل اولیه تجارت الکترونیک را طی می‌کند، می‌تواند مانع از پیشرفت تجارت الکترونیک شود (پورمحمد گلزاری نوبر و مکرمی، ۱۳۹۳، صص ۶۷-۱۹).

در ایالات متحده آمریکا، دادگاه فدرال این کشور به ایجاد دادگاه الکترونیکی اقدام کرده است. دادگاه الکترونیکی شبکه‌ای ایجاد شده، مبتنی بر وب است که دادگاه فدرال از آن به عنوان یک جلسه واقعی دادرسی به صورت برخط استفاده می‌کند. در استرالیا، دادگاه فدرال کشور به تأسیس دادگاه الکترونیکی اقدام کرده است که مشابه است با آنچه که در ایالات متحده آمریکا ایجاد شده است. ایجاد این شعبه‌ها به منظور مدیریت مسائل مرتبط به پیش از دادرسی است، به طوری که تحقق دستورها و خواسته‌های طرفین را به صورت برخط اجاره می‌دهد. این دادگاه‌ها می‌تواند دادخواست، لوایح، ادله و دیگر درخواست‌های طرفین را همسان با دادگاه‌های معمولی دریافت دارند.^۱ همچنین کشورهای عضو اتحادیه اروپا از سال ۲۰۰۵ با برپا داشتن همایش‌هایی طرح امکان پذیرش ادله الکترونیک در دادگاه را^۲ بررسی کرده‌اند. هدف از برپایی این همایش‌ها، روشن شدن تکلیف دادگاه هنگام روبرو شدن با موضوع ارائه ادله الکترونیک، معرفی شده است. از مطالب پیشین دانستیم مقررات حاکم بر ادله الکترونیک تا حدود بسیاری همان اصول و قواعد حاکم بر ادله سنتی است؛ اما به دلیل شرایط ویژه این گونه دلیل، بررسی و وضعیت و کیفیت ارائه آنها به عنوان معادل و یا جایگزینی برای ادله سنتی مهم به نظر می‌رسد.

همان طور که گفتیم یکی از ادله که می‌تواند در قالب داده پیام تحقق یابد یا به شکل الکترونیک ارائه گردد، دلیل نوشتاری (سند) می‌باشد. لزوم ارائه نوع الکترونیکی سند در

1. The Official Website of Federal Court of Australia

2. The admissibility of electronic evidence in court (A.E.E.C) project

جایی بارز خواهد بود که این شکل از دلیل حاوی اطلاعاتی باشد که صنعت چاپی از آن نتواند دربرگیرنده همه آنها باشد و یا اینکه اصلاً اطلاعات الکتریکی نتواند بر روی کاغذ چاپ شود. بر همین اساس در پرونده ریچمن علیه انتشارات لایف تورنتو به سال ۱۹۸۸، باوجوداینکه خواننده صورت اطلاعات استنادی خویش را ارائه داده بود؛ خواهان بر کپی الکترونیکی از سند اصرار می‌ورزید؛ زیرا اصل سند یا کپی الکترونیکی آن جزئیات بیشتری نسبت به کپی کاغذی دربرداشت. دادرس این پرونده نیز به‌خاطر اینکه حافظه رایانه تعریف گسترده‌تری نسبت به سند کاغذی دارد؛ صرف ارائه صورت اطلاعات را کافی ندانست (Gahtan, 2000, p1).

بخش دوم ماده ۳ قانون تجارت الکترونیک فیلیپینی نیز از قابلیت ارائه و پذیرش سند الکترونیکی صحبت می‌کند و می‌گوید: «سند الکترونیک به‌عنوان دلیل در صورتی قابل ارائه و پذیرش در دادگاه را دارد که مطابق با مقررات مرتبط با قابلیت پذیرش دلیل مقرر در قانون آیین دادرسی کشور تنظیم شده باشد».

۴- اسناد الکترونیک به‌عنوان ادله در دادگاه‌های ایران

در ایران نیز به‌منظور به‌رسمیت شناختن تسهیلات جدید ارتباطی در امر تجارت و یا به‌عبارت‌بهرتر در خصوص مبادلات تجاری ملی و بین‌المللی قانونی تحت عنوان قانون تجارت الکترونیک به تصویب رسیده است که در آن قراردادهای منعقدۀ از طریق واسطه‌های الکترونیکی، اسناد و ادله الکترونیکی، امضای الکترونیک به‌رسمیت شناخته شده است. در حقوق ایران، درخصوص ادله الکترونیک مقررات چندانی نمی‌توان یافت و به‌جز مقررات تازه تصویب‌شده قانون جرائم رایانه‌ای و به‌ویژه در مورد دعاوی مدنی و تجاری، هرچه هست، همان‌هایی است که در قانون تجارت الکترونیکی آمده است. مطلب مهمی که در همین‌جا باید بدان پرداخته شود این است که برخی بر این باورند که قانون تجارت الکترونیک ایران بر منع یا امکان بازسازی عملیات قضائی در محیط الکترونیکی

1. Reichmann V, Toronto Life Publications co

تصریحی ندارد. تنها مستفاد از مواد ۶ و ۷ این قانون که نوشته و امضای الکترونیکی را معادل نوشته و امضای دستی دانسته است می‌توان گفت: هرکجا اجرای تشریفات قانونی با مکتوب یا امضاء شدن متنی ملازمه داشته باشد، تأمین این تشریفات در محیط الکترونیکی نیز امکان‌پذیر است و هرکجا ضوابط قانونی بر لزوم مواجهه حضوری اصحاب دعوا با دادرسی و امثال آن دلالت داشته باشد؛ مانند برگزاری جلسات رسیدگی، استماع شهادت، ادای سوگند و... به دلیل سکوت قانون تجارت و عدم تخصیص مقررات دادرسی، امکان معادل‌سازی تشریفات قانونی در محیط الکترونیک وجود ندارد؛ ولی، در پاسخ باید گفت استدلال به کار گرفته شده با ماده ۱۲ قانون مزبور هماهنگ نیست؛ زیرا حکم مقرر در این ماده به صراحت همه نوع دلیل الکترونیک، از سند گرفته تا سوگند را دربرمی‌گیرد و به لحاظ اذن برای ارائه آن نیز به دادگاه می‌باشد. از طرف دیگر، اینکه مثلاً برخی از دلایل آن هم در برخی اشکال آنها، امکان تحقق فعلی و یا ارائه در دادگاه‌ها را ندارند؛ به دلیل وضع کنونی تجهیزات موجود در این مکان‌هاست نه از جهت عدم امکان تحقق و معادل‌سازی تشریفات. به دیگر سخن، عدم امکان ارائه برخی از دلایل به خاطر نبود تجهیزاتی برای ارائه آنها به دادگاه می‌باشد نه ممکن‌نشدن پیدایش ماهیت حقوقی آنها از لحاظ قانونی. هنگامی که تجهیزاتی برای ارائه شهادت الکترونیک در دادگاه موجود نیست چطور می‌توان انتظار داشت این دلیل چه در قالب ابزارهای نگهدارنده اطلاعات الکترونیک و چه به صورت برخط به دادگاه ارائه شود؟

جدای از همه این‌ها، قانون تجارت الکترونیک ایران با همه بضاعت خویش گنجایش طرح همه مباحث پیچیده مربوط به دنیای الکترونیک را ندارد. بر همین اساس است که مثلاً در خصوص ادله الکترونیک مقرراتی خاص در این زمینه وضع شده است. به هر حال چنانچه یکی از دو سوی دعوا بخواهند دلیل الکترونیک به دادگاه ارائه دهند، چاره‌ای جز استناد به اصول کلی سنتی که در قانون آیین دادرسی مدنی و قانون مدنی تجسم یافته‌اند؛ باقی نمی‌ماند. ما نیز با همین اصول و قواعد به بررسی موضوع ارائه ادله الکترونیک و مسائل مرتبط با آن می‌پردازیم.

البته در ایران اخیراً با ایجاد سیستم مدیریت پرونده گام‌های نخستین برای ایجاد

دادگاه‌های الکترونیک و تحقق دادرسی الکترونیک برداشته شده است. این سیستم امکان ارائه دادخواست و اصلاح آن، ارائه لایحه و پیگیری شکایت، ابلاغ وقت دادرسی و ابلاغ رأی را فراهم کرده است (محمدی و میری، ۱۳۸۱، صص ۱۶۲-۱۶۴).

۵- کارکردهای اساسی سند الکترونیک در مقایسه با سند سنتی (کاغذی)

۵-۱- قابلیت خوانده شدن

اسناد الکترونیک نیز از طریق واسط‌ها و نرم‌افزارهای خاص خود قابلیت خوانده شدن دارند. همان‌طور که گفتیم، قابلیت خوانده شدن یکی از کارکردهای نوشته می‌باشد. اسناد الکترونیک نیز دقیقاً از همین قابلیت؛ اما به صورت متفاوت از اسناد سنتی برخوردارند.

۵-۲- قابلیت ارائه

اسناد سنتی به راحتی قابل ارائه هستند و به سهولت قابل واگذاری به افراد دیگر و طرف‌های دعوا می‌باشند. اسناد الکترونیک نیز همین‌گونه هستند و شاید حتی بتوان ادعا کرد که جابه‌جایی و قابلیت ارائه اسناد الکترونیکی متنوع‌تر بوده و از نظر نوع حامل روی کاغذ، فلاپی، دیسک، لوح فشرده، حافظه فلش و ... و از نظر نوع رابط مخابراتی از طریق نمابر^۱، پیامک^۲، پیامک چندرسانه‌ای^۳، ان‌اف‌سی^۴، بلوتوث^۵، مادون قرمز^۶، رایانامه^۷ و ... به دیگری قابل انتقال یا ارائه است. داده پیام‌ها را می‌توان از طریق نمابر یا رایانامه با سرعت و سهولت بسیار زیاد به هر نقطه از دنیا و به تعداد دلخواه انتقال داده و در آنجا به راحتی از آن نسخه چاپی^۸ تهیه کرد (ادیب، ۱۳۹۴، ص ۱۹).

1. Fax
2. SMS (Short Message Service)
3. MMS (Multi Media Short Message)
4. NFC (Near Field Communication)
5. Bluetooth
6. Infrared
7. Email
8. Print

۵-۳- قابلیت دوام

شاید بتوان ادعا کرد که قابلیت دوام اسناد الکترونیک حتی از نوشته‌های سنتی بیشتر است؛ چرا که نوشته سنتی ممکن است تنها یک یا چند نسخه بوده و نحوه نگهداری و ذخیره آن یک روش بیشتر نیست؛ ولی اسناد الکترونیک را به راحتی می‌توان در تعداد بسیار زیاد تکثیر کرده و در حامل‌های متنوع (فلپی دیسک، لوح فشرده، حافظه فلش و...) نگهداری یا در پایگاه‌های داده^۱ جهانی بسیار مطمئن ذخیره و الی الابد نگهداری کرد.

۵-۴- قابلیت انتساب

در اسناد سنتی می‌توان نویسنده را از طریق امضاء و اثر انگشت و یا از طریق کارشناسی خط، شناسایی نمود. در اسناد الکترونیک نیز می‌توان از طریق دفاتر گواهی امضاء الکترونیک انتساب سند الکترونیک به شخص اصل‌ساز را احراز نمود.

۵-۵- قابلیت عدم تغییر

نوشته باید به گونه‌ای باشد که طرفین، یا شخص ثالث نتوانند در آن تغییری ایجاد نمایند. در اسناد سنتی تغییر در متن به راحتی قابل تشخیص است. امروزه در خصوص حفاظت از اسناد الکترونیک در برابر دستکاری و جعل نیز روش‌های امنی به وجود آمده است از جمله اینکه می‌توان یک فایل را «فقط قابل خواندن»^۲ تعریف و تعیین کرد تا اجازه دستکاری را محدود نماید.

از مجموع مطالب گفته شده چنین می‌توان نتیجه گرفت که اسناد الکترونیک تمام کارکردهایی را که انتظار می‌رود سند سنتی برآورده نماید داراست و از این حسن تنها چیزی کم از مستند سنتی ندارد، بلکه شاید بتوان ادعا نمود از قابلیت‌هایی به مراتب بهتر از صنعت سنتی برخوردار بوده و تنها وجه تمایز آن در این است که شیوه نگارش را

1. Database
2. Read-Only

به شکل مطلوبی تغییر داده و بهبود بخشیده است.

۶- امکان تعرض نسبت به اسناد الکترونیک

در این قسمت به تعرضاتی که ممکن است به یک سند الکترونیک بشود اعم از ادعای جعل و ادعای انکار و تردید اشاره خواهیم کرد.

۶-۱- ادعای جعل

معنای لغوی جعل یا تزویر این طور بیان شده است: «دگرگون کردن، منقلب نمودن، ساختن، ایجاد کردن و...» (معین، ۱۳۲۰، ص ۱۲۳). قانون مجازات اسلامی آن را به دو دسته جعل مادی و جعل مفادی (معنوی) تقسیم نموده است.

مطابق ماده ۱۵ (ق.ت.ا.ا.) نسبت به داده پیام، امضاء و سوابق الکترونیک مطمئن تنها ادعای جعل می توان داشت. هر یک از طرفین که سندی رسمی یا عادی علیه او ابراز شده (خواه سند منتسب به او یا دیگری باشد) و بخواهد نسبت به اصالت آن تعرض نماید می تواند این امر را به صورت ادعای جعل مطرح کند؛ زیرا دعای جعل هم نسبت به اسناد رسمی و هم نسبت به اسناد عادی شنیده می شود (شمس، ۱۳۸۷، ص ۱۱۵).

۶-۲- جعل مادی

ماده ۵۲۳ قانون مجازات اسلامی جعل مادی را چنین بیان می دارد: «جعل مادی عبارت است از ساختن نوشته یا سند یا ساختن مهر یا امضای اشخاص رسمی یا غیررسمی، خراشیدن، یا تراشیدن یا قلم بردن یا الحاق یا محو یا اثبات یا سیاه کردن یا تقدیم یا تأخیر تاریخ سند نسبت به تاریخ حقیقی یا الصاق نوشته ای به نوشته دیگر یا به کار بردن مهر دیگری بدون اجازه صاحب آن و نظایر اینها به قصد تقلب».

آنچه حائز اهمیت است این است که در محیط الکترونیکی واژه هایی همچون خدشه، تراشیدگی و قلم خوردگی بی معناست و مدعی جعل باید جعل را متناسب با فضای الکترونیک اثبات کند. ادعای جعل، هم در مورد دلایل الکترونیکی عادی و هم در مورد دلایل الکترونیکی مطمئن می تواند مطرح شود. تفاوت ادعای جعل با اظهار انکار و تردید

آن است که در ادعای جعل خوانده می‌پذیرد که امضاء و خط سند شبیه و حتی منطبق با خط و امضای اوست؛ اما ادعا می‌کند که شبیه خط و امضای او را ساخته‌اند یا عبارتی از متن را افزوده و یا کاسته و یا تغییر داده‌اند (کاتوزیان، ۱۳۸۰، ص ۳۲۵).

۶-۳- جعل مفادی

در ماده ۵۳۴ (ق.م.ا) چنین آمده است: «هر یک از کارکنان ادارات دولتی... مرتکب جعل و تزویر شوند اعم از اینکه موضوع یا مضمون آن را تغییر دهند یا گفته و نوشته یکی از مقامات رسمی، مهر یا تقریرات یکی از طرفین را تحریف کنند یا امر باطلی را صحیح یا صحیحی را باطل یا چیزی را که بدان اقرار نشده است اقرار شده جلوه دهند...». آن‌چنان که از مفاد ماده به دست می‌آید قانون‌گذار برخلاف ماده ۵۲۳ در این ماده به شرح جعل مفادی می‌پردازد (جعفری لنگرودی، ۱۳۸۶، ص ۵۶۶).

بنابراین طرفی که سند سنتی علیه او ابراز شده ادعا می‌نماید که یکی از اعمال مذکور که جعل شمرده می‌شود در سند صورت گرفته است؛ اما در اسناد الکترونیک به لحاظ ساختار ویژه آن در قیاس با اسناد سنتی، تحقق جعل مبتنی بر برخی از موارد فوق چندان موضوعیت ندارد. درمقابل برخی موارد جعل تنها در مورد اسناد رایانه‌ای قابلیت ارتکاب دارد، باید مورد اشاره قرار گیرد؛ به عنوان مثال خراشیدن یا تراشیدن نسبت به داده پیام‌هایی که به روی صفحات کاغذی منتقل نشده‌اند محقق نمی‌گردد، درحالی‌که برخی موارد نظیر توقف داده پیام مختص اسناد رایانه‌ای می‌باشد که در ماده مذکور تعیین نشده است. بدین لحاظ قانون‌گذار در ق.ت.ا.ا به ارائه تعریف جدیدی از جعل که ویژه اسناد رایانه می‌باشد، پرداخته است.

۶-۴- ادعای انکار و تردید

انکار در لغت به معنای حاشا کردن و اظهار ناآشنایی آمده است. چنانچه کسی که سند علیه او ارائه می‌شود امضا ذیل سند و یا اثر انگشت و یا مهر منتسب به او را قبول نکند و حاشا نماید عمل او را انکار سند و یا تکذیب سند گویند (جعفری لنگرودی، ۱۳۸۶، ص ۲۶۲). در ماده ۲۱۶ (ق.آ.د.م) آمده است: «کسی که علیه او سند غیررسمی ابراز شود

می‌تواند خط یا مهر یا امضا و یا اثر انگشت منتسب به خود را انکار نماید و احکام مکرر او مترتب می‌گردد و اگر سند ابرازی منتسب به شخص او نباشد می‌تواند تردید کند». همان‌طور که از طریق ادعای جعل می‌توان به اصالت سند ارائه شده توسط طرف دعوا تعرض نمود مطابق ماده فوق می‌توان با ادعای انکار و تردید، سند عادی مثبت ادعای طرف را مورد حمله قرار داد.

تردید در لغت به معنای، رد کردن، بازگردانیدن و دودله بودن آمده است (عمید، ۱۳۰۸، ص ۶۱). هر یک از اصحاب دعوا ممکن است سندی را مورد استناد قرار دهند که منتسب به طرف مقابل اوست. منتسب‌الیه می‌تواند نسبت به سند مورد نظر انکار نماید تا بدین ترتیب سند مزبور را مورد تعرض قرار دهد. انکار به مفهوم اعلام منتسب‌الیه به رد تعلق خط یا مهر، امضا و یا اثر انگشت سند غیررسمی به خود می‌باشد (شمس، ۱۳۸۷، ص ۱۸۲). ممکن است سند مورد استناد به شخص دیگری غیر از طرف دعوا منتسب باشد در این صورت شخصی که سند علیه او مورد استناد قرار گرفته است، می‌تواند نسبت به آن تردید نماید. تردید اعلام رد تعلق خط یا مهر امضا یا اثر انگشت سند غیررسمی به منتسب‌الیه توسط دیگری است. انکار و تردید در اسناد الکترونیکی نیز به صورت رد انتصاب امضای الکترونیکی ذیل سند تحقق می‌یابد.

به‌هرحال برخلاف جعل در اسناد رایانه‌ای، قانون‌گذار در قانون تجارت الکترونیک به‌طور مجزا به ارائه تعریف جدیدی از انکار و تردید نپرداخته است، لذا اسناد رایانه‌ای از حیث انکار و تردید تحت شمول مقررات راجع به اسناد سنتی می‌باشد. در پی انکار و تردید یا ادعای جعل نسبت به سند سنتی و صدور قرار رسیدگی به اصالت آن، رسیدگی دادگاه به‌سوی تشخیص اصالت سند هدایت می‌شود. در قانون جدید راه‌های رسیدگی به اصالت سند در مواد ۲۲۳-۲۲۴ و ۲۲۶ پیش‌بینی شده است و در این خصوص تفاوتی بین نوع تعرض وجود ندارد.

۷- امکان تعارض اسناد الکترونیک با سایر ادله‌ها

۷-۱- تعارض با اقرار

قانون‌گذار در ماده ۱۲۶۰ قانون مدنی لفظ خاصی را که دلالت بر اقرار نماید، مشخص و معین ننموده است. همچنین قالب و شکل ویژه‌ای را جهت وقوع اقرار متذکر نشده است، آن‌چنان‌که حتی اشاره شخص لال را وفق ماده ۱۲۶۱ قانون مدنی دال بر اقرار می‌داند؛ بنابراین پرواضح است که قالب برای تحقق اقرار موضوعیت ندارد و به‌هیچ‌وجه مدنظر قانون‌گذار نمی‌باشد. آنچه که حائز اهمیت است ماهیت اقرار است، در این صورت اخبار به ضرر مقر و به نفع دیگری اقرار است، اعم از اینکه شفاهی یا الکترونیک باشد. شهادت کتبی است؛ بنابراین اقرار الکترونیک را باید از عداد اقرارهای کتبی دانست که مشمول حکم ماده ۱۲۸۰ قانون مدنی است.

۷-۲- تعارض با شهادت

با عنایت به اینکه شهادت اخباری است که شاهد ادا می‌کند درحالی‌که به زیان خود او نیست و احتمال دارد که مفاد شهادت به سود یکی از طرفین دعوا و زیان دیگری باشد (کاتوزیان، ۱۳۸۴، ص ۱۲)، می‌توان در محیط مجازی از طریق نامه‌های الکترونیک با یک داده پیام، شهادت را محقق نمود چرا که شهادت الکترونیک نیز ماهیت شهادت سنتی را برآورده می‌سازد؛ بنابراین آثار شهادت را دارد.

۷-۳- تعارض با امارات

مطابق ماده ۱۳۲۱ قانون مدنی اماره عبارت است از: «اوضاع و احوالی که به حکم قانون یا در نظر قاضی، دلیل بر امری شناخته می‌شود». بدیهی است هرگاه پدیده‌ای بنابر ظاهر و سیر طبیعی نشانه وجود واقعی باشد، آن پدیده را در اصطلاح اماره وجود آن واقع می‌نامند. اسناد الکترونیک نیز همانند اسناد سنتی با تأکید بر اصالتشان به عنوان سند، از ادله اثبات دعوا می‌باشند و از قابلیت استناد در دعاوی برخوردارند؛ بنابراین ضرورتی ندارد تا برای اینکه قابل استناد باشند آنها در زمره امارات بگنجانیم.

به هر حال با عنایت به ماده ۱۳۲۱ قانون مدنی که اوضاع و احوالی را که، از اقسام امارات برمی شمارد به نظر می رسد که داده پیام ها همچنین می توانند به صورت امارات مورد استناد قرار گیرند به ویژه داده پیام های فاقد امضاء و یا اسناد الکترونیک فاقد شرایط سندیت که از اقسام اسناد محسوب نمی شوند می توانند به عنوان اوضاع و احوالی که در نظر قاضی دلیل بر امری شناخته می شوند، صرفاً از امارات قضایی باشند چرا که در این خصوص قانونی تصویب نشده است (رباطی، ۱۳۹۰، ص ۲۷).

۷-۴- تعارض با سوگند

سوگند اعلام اراده تشریفاتی است (کاتوزیان، ۱۳۸۴، ص ۱۸۳) که مطابق ماده ۲۸۱ قانون آیین دادرسی مدنی باید با لفظ جلاله یا نام خداوند متعال به سایر زبان ها ادا گردد، بدین ترتیب باید در محضر دادگاه صورت پذیرد. مؤید این مطلب ماده ۲۸۸ قانون مزبور است که مقرر می دارد: «اتیان سوگند باید در جلسه دادرسی رسیدگی کننده به دعاوی انجام شود...». بالاین وجود می توان بر این نظر بود که لفظ جلاله به صورت کتبی هم قابل اداست و اتیان الفاظ مزبور به صورت شفاهی در قانون مورد تصریح قرار نگرفته است. همچنین ممکن است تصور شود قانون مزبور در شرایطی که دادگاه های مجازی به وجود نیامده بودند، تصویب شده است؛ بنابراین با توجه به تأسیس شکل نوینی از محاکم به صورت الکترونیک، می توان چنین محاکمی را در حکم دادگاه های مصرّح در قانون دانسته و ادای سوگند از طریق ابزار الکترونیک را محقق دانست.

۷-۵- تعارض با دلایل سنتی

جهت رفع تعارض بین اسناد الکترونیک و دلایل سنتی، باید با توجه به اینکه اسناد الکترونیک چه در نظام حقوقی ایران و چه در سایر نظام های حقوقی، سنخ جدیدی از دلایل نیستند، بلکه شکل جدیدی از اقسام سند موضوع ماده ۱۲۵۸ قانون مدنی هستند که با شیوه های نوین تولید شده اند؛ بنابراین تقابل اسناد الکترونیک با ادله دیگر به مانند تقابل اسناد سنتی با سایر ادله باید مورد لحاظ قرار گیرد؛ برای مثال اگر یک سند الکترونیک در تقابل با سند سنتی عادی قرار گیرد، همانند تقابل دو سند سنتی بررسی

خواهند شد و در صورت شناسایی هر دو به عنوان اسناد قابل استناد، مطابق قاعده «اذا تعارضت ساقطتا»، هم سند الکترونیک و هم سند سنتی عادی ساقط خواهد شد.

۷-۶- تعارض با علم قاضی

قانون‌گذار در ماده ۲۱۱ ق.م.ا به بیان تعریف علم قاضی می‌پردازد و بیان می‌دارد: «علم قاضی عبارت از یقین حاصل از مستندات بین در امری است که نزد وی مطرح می‌شود» و پس از بیان تعریف علم قاضی در این ماده به بیان وظیفه قاضی در صورتی که به علم قاضی عمل کرد می‌پردازد و بیان می‌کند: «در مواردی که مستند حکم، علم قاضی است، وی موظف است قرائن و امارات بین مستند خود را به طور صریح در حکم قید کند».

قانون‌گذار در ماده ۲۱۲ ق.م.ا می‌فرماید: «در صورتی که علم قاضی با ادله قانونی دیگر در تعارض باشد اگر علم بین باقی بماند، آن ادله برای قاضی معتبر نیست و قاضی با ذکر مستندات علم خود و جهات رد ادله دیگر، رأی صادر می‌کند. چنانچه برای قاضی علم حاصل نشود، ادله قانونی معتبر است و بر اساس آنها رأی صادر می‌شود».

در خصوص قلمرو اعتبار علم قاضی در حقوق کیفری ایران آمده است: «حاکم شرع می‌تواند در حق‌الله و حق‌الناس به علم خود عمل کند و حد الهی را جاری نماید و لازم است مستند علم را نیز ذکر کند. اجرای حد در حق‌الله متوقف به درخواست کسی نیست».

اقتناع وجدان قاضی که در ماده ۳۷۴ قانون آیین دادرسی کیفری مصوب ۱۳۹۲ به صراحت به آن تصریح شده است، اگرچه در قرآن و روایات بر اعتبار آن به صراحت اشاره نشده است، ولی از مضمون بعضی از آیات از جمله آیه ۵۸ سوره نساء (اذا حکمت بین الناس ان تحکموا بالعدل) چون حکم بین مردم شدید به عدالت حکم نمایید و نیز روایات بر اعتبار اقتناع وجدانی استناد کرد. چنانچه در قضاوت، به دنبال کشف حقیقت و در راستای آن برقراری عدالت قضائی هستیم، نه صرفاً فصل خصومت، شخص دادرس این اجازه را خواهد داشت که با استفاده از دو اصل اساسی در امر دادرسی، یعنی تحصیل آزادانه دلیل و ارزیابی دلیل، از حالت حصر ادله خارج شده و با توجه به طریقت داشتن ادله، به دلایل استناد شده در امر دادرسی بر اساس وجدان درونی بررسی لازم را

انجام داده، در صورت اقناع وجدانی خصوصاً در امر کیفری که با جان و عرض ناموس مردم در ارتباط است نسبت به صدور حکم اقدام نماید. قانون نمونه آنیسترال مصوبه ۱۹۹۶ در بند ۲ از ماده ۹ خود، بدون تفکیک بین امضای الکترونیکی ساده و مطمئن پیش‌بینی می‌کند که قدرت اثباتی داده‌های الکترونیکی با توجه به میزان اطمینان به روش ایجاد، نگهداری یا مبادله داده‌ها و همچنین با توجه به روش محافظت از تمامیت اطلاعات و نحوه شناسایی فرستنده پیام و سایر ملاحظات مرتبط سنجیده می‌شود. مقررات آنیسترال در واقع با مقررات فوق، تعیین ارزش دلایل الکترونیکی در مقایسه با سایر دلایل را به قاضی سپرده تا با در نظر گرفتن معیارهای فوق در این خصوص تصمیم‌گیری کند (زرکلام، ۱۳۸۲، ص ۵۳).

در ماده ۱۳ قانون تجارت الکترونیک، دست قاضی را در تشخیص ارزش دلایل الکترونیکی ساده در مقایسه با سایر دلایل بازگذاشته است؛ اما در خصوص دلایل الکترونیکی مطمئن قانون تجارت الکترونیک در ماده ۱۴ خود آن را در حکم اسناد معتبر و قابل استناد دانسته و در ماده ۱۵ انکار و تردید را نسبت به آن مسموع ندانسته است. به عبارت دیگر، مقنن از پیش ارزش این‌گونه دلایل را در مقایسه با برخی ادله سنتی اثبات دعوا، نظیر اسناد عادی تعیین کرده است؛ اما چنانچه ادله الکترونیکی مطمئن با اسناد کاغذی در تعارض قرار گیرد، با توجه به سکوت قانون تجارت الکترونیک، حل این تعارض مسلماً با قاضی است. با توجه به اختیاری که در کشف حقیقت دارد و با عنایت به ماده ۱۳ قانون مذکور در این خصوص تصمیم‌گیری کنند.

از مجموع مطالب گفته شده چنین می‌توان نتیجه گرفت که ادله الکترونیکی دلیل جدید نبوده، بلکه شکل نوینی از ادله می‌باشد، اسناد الکترونیک در مفهوم اعم که شامل شهادت و امارات و اقرار الکترونیک می‌گردد و هم اسناد الکترونیک به مفهوم اخص سنخ جدیدی از ادله نیستند، بلکه هر یک از اقسام همان ادله سنتی می‌گنجد با این تفاوت که به شیوه جدیدی ارائه می‌شوند؛ بنابراین تقابل اسناد الکترونیکی با سایر ادله الکترونیک باید به مانند تقابل ادله سنتی با هم بحث شوند.

۸- جایگاه اسناد الکترونیک در دعاوی زوجین

در این بخش با ارائه دو رأی از آراء قضائی مربوط اسناد الکترونیک (دیجیتال) در اثبات دعاوی زوجین و (در ارتباط با حوزه خانواده) و همچنین تحلیل هر یک از آنها می‌پردازیم.

۱) رابطه نامشروع از طریق مجازی

رأی دادگاه بدوی

در خصوص اتهام آقای ۱ م.س. فرزند م.، متولد ۱۳۵۸، با وکالت آقای ب.ص. ۲ خانم م.ک. فرزند ص.، متولد ۱۳۵۱، با وکالت آقای م.و. و خانم الف.الف. دایر بر ایجاد رابطه نامشروع دون زنا موضوع کیفرخواست تنظیمی مورخه ۹۱/۱۰/۱۲ دادرای عمومی و انقلاب ناحیه ۲۷ تهران و شکایت اولیه آقای ع.س. فرزند ح.، تولد ۱۳۵۱ که طبق گواهی شماره ۶/۲۴۱۲۹۱۱۶ دفتر اسناد رسمی شماره ۱۳۵۱ حوزه ثبتی تهران رضایتش را اعلام نموده، از این رو دادگاه با عنایت در محتویات پرونده و توجهاً به پرینت نامه‌های ارسالی طرفین (متهمان) از طریق فیسبوک و اینترنت در اوراق ۵۹ الی ۸۳ پرونده و توجهاً به اقرار ضمنی متهمان مبنی بر اینکه ابتدا در کشور ترکیه با هم آشنا شده‌اند و پس از آن از طریق ارسال نامه‌های الکترونیکی که پرینت آن‌ها ضمیمه پرونده است با هم در ارتباط بودند، بزه انتسابی به متهمان را محرز و ثابت تشخیص و مستنداً با ماده ۶۳۷ از قانون مجازات اسلامی حکم بر محکومیت هر یک از متهمان به تحمل پنجاه ضربه شلاق تعزیری صادر و اعلام می‌نماید. رأی صادره حضوری و ظرف بیست روز از تاریخ ابلاغ، قابل اعتراض و رسیدگی در محاکم محترم تجدیدنظر استان تهران است.

رئیس شعبه ۱۱۵۸ دادگاه عمومی جزایی تهران جعفری

رأی دادگاه تجدیدنظر استان

در این پرونده آقایان م.و. و الف.الف. وکلای محترم خانم م.ک. به طرفیت آقای م.س. و همچنین آقای ب.ص. وکیل محترم آقای م.س. به طرفیت خانم م.ک. از دادنامه ۹۱/۱۱/۹ -

۹۰۰۹۳۲ شعبه ۱۱۵۸ دادگاه عمومی جزایی تهران در مهلت مقرر قانونی تجدید نظرخواهی نموده است که به موجب دادنامه از جهت جرم رابطه نامشروع حسب ماده استنادی قانونی به مجازات مقرر محکوم گردیده‌اند. حال با توجه به مدارک موجود در صفحه ۵۹ الی ۸۳ بر احراز جرم رابطه نامشروع و تعیین مجازات حسب ماده استنادی قانونی ایرادی وارد نمی‌باشد و مجازات مقرر برای خانم م.ک. با استناد به ماده ۲۵ قانون مجازات اسلامی به مدت دو سال تعلیق می‌گردد و در صورت ارتکاب جرایم موضوع ماده ۲۵ قانون مجازات اسلامی در مدت تعلیق با رعایت مقررات ماده ۳۳ قانون مجازات اسلامی حکم تعلیق لغو می‌گردد و به این ترتیب طبق بند الف از ماده ۲۵۷ آیین دادرسی دادگاه‌های عمومی و انقلاب در امور کیفری رأی تأیید می‌گردد و رأی قطعی است.

رئیس شعبه ۴۲ دادگاه تجدیدنظر استان تهران مستشار دادگاه - راثی نصیری حیات مقدم

تحلیل رأی: در این پرونده دادگاه بدوی با عنایت به محتویات پرونده و توجه به پرینت نامه‌های ارسالی طرفین (متهمان) از طریق فیسبوک و اینترنت در اوراق پرونده و توجه به اقرارهای طرفین دعوا (متهمان) مبنی بر اینکه ابتدا در کشور ترکیه با هم آشنا شده‌اند و پس از آن از طریق ارسال نامه‌های الکترونیکی که پرینت آن‌ها با هم در ارتباط بودند، بزه انتسابی به متهمان را محرز و ثابت تشخیص و مستنداً با ماده ۶۳۷ از قانون مجازات اسلامی حکم بر محکومیت هر یک از متهمان به تحمل پنجاه ضربه شلاق تعزیری صادر و اعلام می‌نماید و جرم رابطه نامشروع از طریق فیسبوک و ارتباط مجازی نیز قابل تحقق است و در رأی دادگاه تجدیدنظر رابطه نامشروع محرز و رأی دادگاه بدوی را نسبت به مجازات تعیین‌شده تأیید می‌نماید. در این رأی شاهد این هستیم که از طریق سند الکترونیکی چون نامه الکترونیک مانند پست الکترونیک و استفاده از فضای اینترنتی چون فیسبوک، بزه انتسابی به طرفین ثابت می‌گردد و بار دیگر شاهد حضور پُررنگ این دسته از اسناد به عنوان ادله الکترونیک هستیم.

۲) مزاحمت تلفنی توسط زوج یا زوجه

رأی دادگاه بدوی

اتهام آقای ح.، آزاد با قید کفالت، دایر بر توهین، تهدید، مزاحمت تلفنی و ترک نفقه؛ با التفات به محتویات پرونده، شکایت خانم س.، شهادت شهود و پیامک‌های ارسالی و اقرار متهم به شرح کیفرخواست دادسرای تهران ارتکاب بزه محرز است. علی‌هذا دادگاه مستنداً به مواد ۳۷ - ۶۴۱ - ۶۶ - ۶۰۸ قانون مجازات اسلامی و ۵۲ قانون حمایت خانواده نامبرده را به پرداخت یک میلیون ریال جزای نقدی به اتهام توهین و ۹۱ روز حبس به اتهام تهدید و ۹۱ روز حبس به اتهام مزاحمت تلفنی و ۴ ماه حبس به اتهام ترک نفقه محکوم می‌نماید. رأی حضوری، ظرف بیست روز قابل تجدیدنظر است و فقط یکی از مجازات‌ها اجرا می‌گردد.

رئیس شعبه ۱۱۷۸ دادگاه عمومی جزایی تهران - جویباری

رأی دادگاه تجدیدنظر استان

در این پرونده آقای ح. به طرفیت خانم س. از دادنامه ۱۰۰۰ مورخ ۹۳/۰۹/۲۵ شعبه ۱۱۷۸ دادگاه عمومی جزایی تهران در مهلت مقرر قانونی تجدیدنظرخواهی نموده است که به موجب دادنامه فوق‌الذکر تجدیدنظرخواه از جهت جرایم توهین و تهدید و مزاحمت تلفنی و ترک نفقه به مجازات‌های مقرر حسب مواد استنادی قانونی در دادنامه بدوی محکوم گردیده است. حال با توجه به پیامک‌ها و اظهارات تجدیدنظرخواه جرم توهین محرز و بر تعیین مجازات حسب ماده استنادی قانونی ایرادی وارد نیست. اما جرم مزاحمت تلفنی به این نوع از ارتباط که فی‌مابین طرفین زن و شوهر که با یکدیگر آشنایی و رابطه دارند و مسائل فی‌مابینشان ردوبدل می‌شود مزاحمت تلفنی صادق نبوده و طبق بند یک از قسمت ب از ماده ۲۵۷ قانون آیین دادرسی دادگاه‌های عمومی و انقلاب در امور کیفری رأی نقض و طبق ماده ۱۷۷ قانون مذکور تبرئه می‌گردد. اما جرم تهدید با عنایت به اینکه بر عناوین مطروح شده صادق نبوده و طبق بند یک از قسمت ب از ماده ۲۵۷ قانون مذکور نقض و طبق ماده مذکور تبرئه می‌گردد. اما جرم ترک نفقه با توجه به

اینکه اقرار کرده که ممانعت از حضور در منزل نموده فی الجمله محرز است و بر تعیین مجازات حسب مواد استنادی قانونی ایرادی وارد نیست و با رعایت ماده ۱۳۴ قانون مجازات اسلامی، مجازات اشد که چهار ماه حبس است قابلیت اجرا را دارد و با این وصف رأی راجع به توهین و ترک نفقه و با اختیار حاصل از تبصره از ماده ۲۲ قانون تشکیل دادگاه‌های عمومی و انقلاب رأی تأیید می‌گردد و رأی قطعی است.

شعبه ۴۱ دادگاه تجدیدنظر استان تهران - رئیس و مستشار

عبدالعلی قنبری - حمیدرضا طایفی

تحلیل رأی: در این پرونده متهم مردی است که اتهام او توهین، تهدید، مزاحمت تلفنی و ترک نفقه است. دادگاه بدوی با استناد به شهود، پیامک‌های ارسالی و اقرار متهم رأی به ارتکاب بزه توسط متهم را صادر نموده است و حسب مواد ۶۰۸ و ۶۶۱ و ۳۷، ۳۸ قانون مجازات اسلامی و ۵۲ قانون حمایت خانواده نام برده را به پرداخت یک میلیون ریال جزای نقدی به اتهام توهین و ۹۱ روز حبس به اتهام تهدید و ۹۱ روز حبس مزاحمت تلفنی و ۴ ماه حبس به اتهام ترک نفقه محکوم نموده است. لکن رأی دادگاه تجدیدنظر استان بدین‌گونه است که با توجه به پیامک‌ها و اظهارات تجدیدنظرخواه، جرم توهین محرز و بر تعیین مجازات حسب ماده استنادی، ایرادی وارد نیست. بزه مزاحمت تلفنی بین زوج و زوجه محقق نمی‌گردد، بدین‌معنا جرم مزاحمت تلفنی به این نوع از ارتباط که فیما بین زن و شوهر است که با یکدیگر آشنایی و رابطه دارند و مسائلی بین یکدیگر ردوبدل می‌شود، مزاحمت تلفنی صادق نیست و طبق مواد آیین دادرسی رأی نقض می‌گردد؛ اما جرم ترک نفقه و توهین محرز می‌باشد و رأی در این موارد قطعی است. با عنایت به مستندات موجود در رأی؛ که یکی از آنها پیامک‌های ارسالی توسط متهم می‌باشد؛ اما اینکه پیامک‌های ارسالی متهم تا چه اندازه در صدور رأی دخیل بوده است و قاضی محترم آیا رأی صادره خود را با استناد به پیامک‌های ارسالی متهم لحاظ کرده است، به‌صورت شفاف و صریح مشخص نیست، ولی قطعاً وجود این پیامک‌ها در رأی صادره بی‌تأثیر نبوده است.

از تحلیل آراء قضائی نتیجه گرفته می‌شود قضات با توجه به آنچه که در رویه قضائی اتفاق می‌افتد به دنبال اثبات ادله هستند تا به دادرسی و رسیدگی پرونده‌ها به نحو مطلوب خاتمه دهند؛ اما آنچه که مهم است استفاده همه‌جانبه از اسناد است. حال چه اسناد کاغذی (اسناد سنتی) باشد و چه اسناد الکترونیک (جدید) باشد. با عنایت به اینکه قضات هر کدام با توجه به درجه اعتبار سند رأی نهایی را صادر می‌نمایند؛ اما همچنان در برآیند رأی‌ها شاهد آن بودیم در جایی که اسناد کاغذی متقن‌تر از دلیل الکترونیک باشد قاضی از سند کاغذی به عنوان دلیل مستقل استفاده می‌کند. در جایی دیگر بنابر قاضی دیگر سند کاغذی همان قدر اعتبار دارد که سند جدید معتبر است و در همه اینها به این تحلیل مورد نظر رسیده‌ایم که اقناع وجدان قاضی برای پذیرش سند الکترونیک به عنوان دلیلی متقن و جامع حائز اهمیت است. باید به این نکته نیز اشاره نمود که باید تفکیکی بین آراء حقوقی و کیفری قائل شویم، چرا که با مذاقه در آراء، به وضوح می‌بینیم که قضات نیز نسبت به پرونده‌های حقوقی و کیفری تفکیک قائل می‌شوند و باید گفت که در پرونده‌های حقوقی قضات بیشتر ادله الکترونیک را مورد توجه قرار می‌دهند تا کیفری، چرا که مواجهه قضات در پرونده‌های کیفری طبق قاعده درأ (ماده ۱۱۹ قانون مجازات اسلامی) و اصل برائت (اصل ۳۷ قانون اساسی) است؛ اما در پرونده‌های حقوقی مطابق ماده ۱۹۹ قانون آیین دادرسی مدنی امکان تحقیق و بررسی دلایل ابرازی طرفین توسط قاضی امکان‌پذیر است.

نتیجه‌گیری

نظر به اینکه اسناد الکترونیک، شکل جدیدی از ادله موضوع ماده ۱۲۵۸ قانون مدنی می‌باشد، قابلیت اسناد در محاکم را به عنوان ادله اثبات دعوا داراست و با عنایت به اینکه مطالب ذکر شده و پذیرفتن این مطلب که اسناد الکترونیک در زمره اسناد موضوع ماده ۱۲۵۸ قانون مدنی قرار دارد، لذا این اسناد از کلیه ویژگی‌های اسناد سنتی از جمله تعرض نسبت به اصالت آنها دارا می‌باشد، لذا زوجین در تعاملات روزمره خود از وسایل و ابزارهای پیشرفته جدیدی مانند اینترنت، فکس، تلفن و همچنین ابزارهای

کاربرد تلفن همراه مانند پیام‌رسان‌ها، ضبط صدا، نماگرفت (اسکرین‌شات) و ... اقدام به احقاق حقوق خود می‌نمایند؛ اما در پاسخ به این سؤال که آیا اسناد الکترونیک را می‌شود به‌عنوان اماره پذیرفت یا دلیلی مستقل، در توضیح آن باید گفت: در پرونده‌هایی که علم قاضی مؤثر می‌باشد و پذیرفتن تأثیر فیلم و نماگرفت از چت در اثبات جرم بستگی به نظر قاضی دارد، شرایط و اوضاع و احوال توسط قاضی سنجیده می‌شود. همان‌طور که در فوق ذکر نمودیم ممکن است قاضی چنین مسئله‌ای را به‌عنوان یک اماره بپذیرد و ممکن است قبول نکند.

برخلاف تصورات برخی افراد، که متن گفتگو در شبکه‌های اجتماعی را جزو دلایل قابل استناد به‌شمار نمی‌آورند، قانون، «ادله الکترونیک» را به‌رسمیت شناخته است. اگر کسی در این شبکه‌ها از شما سوءاستفاده کند و جرمی واقع شود، باید بدانید تمام این محتواها در دادگاه به‌عنوان دلیلی از شما و علیه شخص تهدیدکننده پذیرفته خواهند شد. دادگاه، با سازوکار مشخصی که توسط کارشناسان حوزه فناوری اجرا خواهد شد، صحت مدارک را بررسی کرده و در صورت تأیید، ملاک و مبنای صدور حکم قرار خواهد گرفت؛ اما مهم‌ترین نکته در این مورد این است که پذیرش ادله الکترونیکی از سوی دادگاه با روش‌های قانونی و توسط کارشناسان خبره در حوزه فضای مجازی (تأیید کارشناسان پلیس فضای مجازی) مورد پذیرش قرار می‌گیرد، وگرنه ممکن است دادگاه آن دلایل را از فرد نپذیرد.

در چنین شرایطی غالب تعاملات روزمره افراد دیگر در قالب سند کاغذی نیست، بلکه سندی است غیرکاغذی (اسناد مدرن) که به کمک وسایل و ابزار الکترونیک تولید می‌شوند. اگرچه برخی از آنها قابلیت تبدیل به سند کاغذی را نیز داراست؛ بنابراین ابزارهای نوری و پیام‌رسان‌ها که ناشی از فناوری اطلاعات می‌باشند، دلیل الکترونیک محسوب می‌گردند، با این تعریف می‌توان یافت که «داده پیام» عنصر اصلی دلیل دیجیتال می‌باشد که پذیرش آن مشروط به اقناع وجدان قاضی رسیدگی‌کننده به دعوا است.

منابع

قرآن کریم، سوره نساء، آیه ۵۸.

منابع فارسی

پورمحمد گلزاری نوبر، مژده؛ مکرمی، علی محمد (۱۳۹۳)، اصول و ویژگی‌های حقوقی حاکم بر اسناد الکترونیکی، *تحقیقات حقوقی آزاد*، سال هفتم، شماره بیست و چهارم، صفحه ۶۷ تا ۸۹.

جعفری لنگرودی، محمدجعفر (۱۳۸۶)، *مبسوط در ترمینولوژی حقوق*، دوره ۵ جلدی، تهران: کتابخانه گنج دانش.

دهخدا، علی اکبر (۱۳۷۳)، *لغت‌نامه*، تهران: دانشگاه تهران، ج ۸، ص ۱۲۱۱۵.
رباطی، زیبا (۱۳۹۰)، *اعتبار اسناد الکترونیک به عنوان ادله اثبات دعوا*. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه پیام نور واحد مرکز، رشته حقوق خصوصی.
زرکلام، ستار (۱۳۸۲)، *امضای الکترونیکی و جایگاه آن در نظام ادله اثبات دعوا*، نشریه مدرس، دوره هفتم، شماره ۲۸، صفحه ۳۳.

شمس، عبدالله (۱۳۸۷)، *آیین دادرسی مدنی*، بی‌جا: انتشارات دراک.
عسکریان، ناصر، علیپور اقدم، امیررضا، و بشیری، اکبر. (۱۳۹۷). جایگاه اسناد الکترونیکی در حقوق ایران و تجارت بین الملل. کنفرانس ملی اندیشه های نوین و خلاق در مدیریت، حسابداری، مطالعات حقوقی و اجتماعی.

کاتوزیان، ناصر (۱۳۸۰)، *قواعد عمومی قراردادها*، تهران: شرکت سهامی انتشار.
کاتوزیان، ناصر (۱۳۸۴)، *اثبات و دلیل اثبات*، تهران: میزان.
محمدی، سام؛ میری، حمید (۱۳۸۸)، *بررسی تطبیقی آرائه ادله الکترونیک در دادگاه؛ اشکال و اعتبار آن*، دوفصلنامه حقوق تطبیقی، دوره ۰، شماره ۱۷ صفحات ۱۷۷-۱۵۱.

معین، محمد (۱۳۶۰)، *فرهنگ معین*، تهران: بی‌نا، صفحه ۱۲۳.
منصوری، محمد (۱۳۹۷)، *ارزش اثباتی اسناد الکترونیک در حقوق ایران*، *فصلنامه مطالعات حقوقی*، دوره: ۳، شماره: ۲۸، صفحات ۷-۵۹.

منابع انگلیسی

Gahtan, alan (2000), Electronic, EXPERT, Magazine, December/January.